

KUTATÁS KÖZBEN

Szigetlakók

E cikk arra vállalkozik, hogy az ifjúsági korszakváltás folyamatát mutassa be a Szigeten készült interjú vizsgálat tapasztalatai alapján. Hipotézisünk az volt, hogy a fesztivál fiatal látogatói azokból a csoportokból kerülnek ki, akikre társaiknál jobban jellemzők a rendszerváltozás során felgyorsult ifjúsági korszakváltáshoz kapcsolódó jelenségek, vagyis az önállósodás, a megváltozott élettervezési, életvezetési minták. Az ifjúsági korszakváltás egyik meghatározó mozzanata az iskolai ifjúsági korszak megjelenése, amelyben a relatíve önálló iskolai és képzési intézmények látogatása révén az ifjú életszakasz autonómiája növekszik. Az iskolai ifjú életszakaszban a fiatal a felnőtt lét kötöttségeitől egy időre mentesül, amely lehetővé teszi, hogy a fiatalok egyre nagyobb arányban sajátítsanak el kulturális tőkét azáltal, hogy az iskolai „jogosítványok” megszerzésére egyre több idő áll rendelkezésükre. A képzési idő meghosszabbodása révén – a célhoz kötött feladatoktól és a teljesítmény-kényszerektől eltekintve – olyan, a kereső tevékenység kényszerétől relatíve mentesített iskolai ifjúsági életszakasz jön létre, amelyben tág tere nyílik a személyes időfelhasználásnak és a személyes aktivitásoknak. Az oktatási intézmények általánossá váló és meghosszabbodott látogatása a fiatalok körében egy olyan életmódot alakít ki, amely messze túlmutat az iskola és az egyetem közvetlen, tanuló és tanító színterén. Az ifjúsági életszakasz kiterjed további életterületekre is: a társadalom a fiatalokat egy időre felmenti a családalapítás alól, és a fiatal polgárok külön státusát nyeri el.

Az ifjúsági korszakváltás kezdete a hatvanas évekre nyúlik vissza és alapvetően érinti a család és a fiatalok viszonyát. A fiatalok az iskola befejezése után rögtön munkába álltak, különösen a lányok megházasodtak, gyereket vállaltak. A fiatalok többségére egy lerövidített ifjúsági szakasz volt jellemző. Intenzív szabadidő tevékenységük lényegében az iskolában eltöltött időre korlátozódott. A munkába állás után bekövetkezett a felnőtté válás, szembe kellett nézni olyan problémákkal, mint például a lakáshoz jutás, a lakás berendezése stb. Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása illetve a szabadidő intenzív felhasználása a fiataloknak egy szűkebb, a felsőfokú intézményekben továbbtanuló elit csoportjaira volt jellemző.

A nyugat-európai ifjúságkutatásokban viszonylag nagy szerepet kap az élettervezés megváltozása. Mind a statisztikai adatok, mind pedig a mindennapi tapasztalatok azt mutatták, hogy a nyolcvanas évekre alapvető változáson ment keresztül, hogyan képzei el a fiatalok jövőjüket, életüket. Immár hosszabb időt töltenek az iskolában, később házasodnak meg (ha egyáltalán megházasodnak), és a munkához való viszonyuk is megváltozott. Nem pusztán csak az történt, hogy bizonyos életesemények később következnek be, hanem az életesemények egymáshoz való viszonya is megváltozott. Azok az életutak, amelyeket korábban „normálisnak” tekintettek (a fiatal befejezi az iskolát, majd megházasodik, családot alapít és munkába áll), már szintén egyre kevésbé jellemző.

A változások eredménye az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása. Ennek egyik oka, hogy az ifjúság, mint iskolai életpálya – mely korábban a gimnazisták és egyetemisták privilégiuma

volt – a fiatalok széles rétegére terjed ki. Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása az ifjúsági életidő kettős mozgásával jár: egyrészt felgyorsul, például a tervszerű képzési idő egyre korábbra tevődik (például tervszerű nyelvtanulás óvodás, illetve az általános iskola első osztályától); másfelől lelassul, amennyiben a belépés a főfoglalkozású kereső pozícióba egyre későbbre tolódik. A társadalom fejlődése olyan irányba halad, hogy a fiatalok minél korábban váljanak nagykorúvá, vállaljanak részt a fogyasztásban, de minél később találják meg helyüket a munka világában. A fiatalok élettervezése szorosan összefügg a korai önállósodásukkal. Az önállósodást gyorsítja az életpálya bensővé tételének fokozott igénye; az iskola, a munkahely megválasztása, azaz a jövődéli életvitel saját és egyre korábbi kialakításának szükségessége. Ezzel együtt jár az egyre korábbi szembesülés a kudarccal, a rizikóval, illetve az iskolai; továbbá a munkahelyi pálya alakíthatóságával való kalkulálás képessége.

Így az ifjúsági életszakasz meghosszabbodásával együtt jár az a folyamat is, hogy az életutak korábban általánosan érvényes és normálisnak tartott jegyei is megváltoznak. Az egyes életesemények sokkal inkább párhuzamosan futnak egymással (pl. munkavállalás tanulás mellett a szürke vagy fekete szektorban), könnyebben visszafordíthatóak (pl. az együttélés terjedése a házasság helyett), rugalmasan követik egymást, azaz kevésbé érvényesülnek az élettervezésre vonatkozó társadalmi normák (talán leglátványosabb esete ennek a házasságon kívül született gyerekek számának és arányának növekedése).

Ezek a tendenciák a rendszerváltozással, az oktatási rendszer, a munkaerőpiac és a piac intézményrendszerinek átalakulásával a magyar fiatalok egyre szélesebb rétegeire is jellemzők.

A szigetlakók élettervezésében is azt látjuk, hogy napjainkban a fiatalok egyre korábban önállósodnak, ugyanakkor későbbre tolódik az iskolai tanulmányok befejezése, a tartós kapcsolatok kialakítását egyre később követi a házasság. Ha a szigetlakók élettervezését összehasonlítjuk¹ napjaink középiskolás fiataljaitéval, azt tapasztaljuk, hogy a szigetlakók önállósodása egy évvel korábban következik be, mint azt a középiskolások körében tapasztaltuk: 14 éves korukban mentek először szórakozni, 16 éves korukban tettek szert az első szexuális tapasztalatra és 17 éves korukban szerveztek először önálló nyári utazást. Ezzel szemben közel két évvel későbbre tervezik az iskolai tanulmányok befejezését, egy évvel későbbre, 23 éves korra a munkába állást. A házasságkötést pedig két évvel későbbre, csaknem 28 éves korukra tervezik.

A szigetlakóknál megfigyelhető az az előbb említett tendencia is, hogy egy-egy nagyon fontos életeseemény nem egymás utáni sorrendben követi egymást. A szigetlakók 15%-a tanul és dolgozik egyaránt. Napjainkban már a középiskolások egytizede, a főiskolások, egyetemisták több mint fele dolgozik tanulmányai mellett. A verseny a munkaerőpiacon, illetve a fogyasztói ipar kihívásai arra készítetik őket, hogy munkát vállaljanak, illetve akkor vállaljanak munkát, mikor erre kedvező lehetőség adódik. A főiskolások és egyetemisták körében szerte Európában nem ritka, hogy megszakítva tanulmányaikat, munkába állnak egy jól fizető munkahelyen, például egy multinacionális vállalatnál vagy magán cégnél, munka mellett, levelező tagozaton folytatják tanulmányaikat.

A rendezvény ideje alatt ezekről a témakörökről beszélgettem interjúalanyaimmal,² elsősorban lányokkal. Az interjúalanyok 17 és 24 év közöttiek voltak, hatan budapestiek, hárman felvidékiek, a többiek pedig vagy valamelyik vidéki városban laktak, vagy ott tanultak.

1 A győri fiatalok helyzete, 1998. Kutatási zárótanulmány, kutatásvezető: Gábor Kálmán, Oktatáskutató Intézet, Kézirat

2 Az adatfelvétel időpontja: 1999.

Munka és tanulás

A megkérdezettek közül öten dolgoztak (egy irodai alkalmazott, egy könyvelő, egy óra-ékszer bolti eladó, egy tanító és egy betanított munkás), és egy munkanélküli volt (szakmunkás végzettséggel, utoljára betanított munkásként dolgozott), ám közülük kettő (a betanított munkás és a tanító kivételével) a munka mellett valamilyen formában folytatta a tanulmányait, valamilyen képesítést adó tanfolyamra járt. Ugyanakkor a tanító és a munkanélküli lány terveiben is szerepel valamilyen újabb képesítés megszerzése. A dolgozó fiatalok egyike sem volt megelégedve munkájával, jelenlegi munkájukat és munkahelyüket mind az öten csak valamiféle átmeneti állásnak gondolták. Elsősorban azt kifogásolták, hogy a jelenlegi munkahelyükön nem tudnak elég kreatívak lenni, nem tudják megmutatni, hogy igazán mire képesek, valamint hogy nem érdekes a munka. A két mezőtúri munkáslány számára (a betanított munkás és a munkanélküli) volt az a legégetőbb, hogy kevés a keresetük (általában napi 10 órát dolgoznak minimálbérért, esetlegesen megállapított túlórapénzzel), azt azonban a többiek is megállapították, hogy önállóan nem tudnának megélni jelenlegi keresetükből. Fontos azonban megjegyezni, hogy a két mezőtúri lányon kívül senki sem a kevés keresetet említette elsődleges kifogásként egy-egy munkakörrel kapcsolatban, hanem azt hangsúlyozták, hogy olyan munkahelyet és munkakört szeretnének, amit élveznek csinálni és ahol önmaguk lehetnek, személyes vágyaikat megvalósíthatják, tehetségüket kamatoztathatják. A dolgozók és a még tanulók is olyan munkára és munkahelyre vágnak, ahol munkájuk kreatív, izgalmas, mozgalmas, ahol a munkahelyére nem úgy megy be az ember mindennap, hogy – mint azt az egyik interjúalany kissé nyersen megfogalmazta – „Bassza meg, már megint menni kell dolgozni, úristen, de szar”.³ Vagyis a munkának ne kizárólag és ne elsődlegesen a pénzkereset legyen a célja, hanem a személyes készségek, képességek és tudás kibontakoztatása, az élményszerzés.

„...oké, hogy sok pénz kéne ahhoz, hogy az ember jól éljen, meg jól öltözzön, meg jókat egyen, meg minden, de én amellett, hogy jól akarok élni, én amellett élni akarok. [...] inkább meglegyen, ami kell, vagy valami, ne legyen olyan extra, de akkor tényleg, legyen miből kipihenni magam, [...] ne úgy menjek haza, hogy na most akkor üvöltök a másikkal, én mondjuk ezt láttam otthon. Mindenki sokat dolgozik és akkor mondja, hogy mert én ennyit dolgozok, meg annyit dolgozok, én mit adok haza meg te mit adsz haza, és akkor semmi értelme az egésznek. Leélik úgy az életüket, hogy nem mennek el egy normálisat szórakozni, nem pihenik ki magukat, nem érzik jól magukat a bőrükben. És ezt nem akarom. [...] Még hogy ha az nem is, hogy szórakozni tudjunk járni, csak néha vagy valami, de hogy ha mondjuk szereted a másikat meg tényleg megértitek egymást, akkor az is elég. Csak hogy legyen időd magadra meg a másokra.” (24 éves tatabányai könyvelő lány)

Paradoxonként jelenik azonban meg, hogy értelmezéseik szerint a piacképes tudás és a szakmukra elfogadható munkavégzéshez kapcsolódó tudás, illetve egy olyan munkahely, ahol jól lehet keresni, és egy olyan munkahely között, ahol a végzett munkát élvezni lehet, jelentős szakadék van, azaz kénytelenek (vagy kénytelenek lesznek) valamilyen formában kompromisszumot kötni ahhoz, hogy megélhessenek a keresetükből. Ez két formában jelenik meg, egyfelől abban, hogy ha még (reményeik szerint) ideiglenes jelleggel is, de elvállalnak olyan munkát is, amely nem találkozik elvárásaikkal, hanem éppen azt a lélekölő, pusztán pénzért végzett munkát jelenti, amitől ódzkodnak. Egy 22 éves kecskeméti lány francia nyelvtanári diplomával így éli meg ezt a helyzetet:

3 Ebben és a többi közölt interjúrészletben is megtartottam az interjúalanyok saját megfogalmazását, amely a helyzetből, a szituáció jellegéből adódóan gyakran nyers, esetenként vulgáris.

„...hát a francia annyira nem érdekli az embereket, és végül is nem tudtam volna úgy elhelyezkedni, hogy teljes óraszámra. Aztán inkább nem vacakoltam, hanem elmentem a ... az a neve, hogy KRMKK, Kecskeméti Képző Központ röviden, ilyen felnőtt képzéssel foglalkozik és ott vagyok a titkárságon ügyintéző. Szar.

Meddig?

Amíg nem találok jobbat. [...] Hát az égből várom a messiást, hogy érkezzen valami jó munka. Nem tudom, nézelődöm erre-arra, ha valami jön, akkor kapásból megpattanok.”

Egy 22 éves váci óra-ékszer bolti eladó pedig így látta:

„Egyébként ez az a munka, amit csinálni szeretnél?”

Nem, csak hirtelen ezt találtam. Beírtattak egy ilyen ékszerbecsüs iskolába, és ezért kellett két évet aláírnom. Hát én idegenvezető szerettem volna lenni még jobban, vagy valami külfölddel kapcsolatos. Aztán vagy sikerül, vagy nem.”

Az is igaz azonban, hogy vannak, akik felismerik, hogy mennyire nehéz a megélhetés mellett megvalósítani elképzeléseiket. Egy 24 éves tatabányai könyvelő lány, aki már nem a szülei-vel él és évek óta dolgozik, még mindig úgy érzi, hogy nem találta meg a neki tetsző munkát:

„...végül is nem rossz a könyvelés, meg minden, de én nem tudok úgy belemélyülni, nem tudom, nem érdekel annyira, hogy most minden pontját, meg csinját-bínját megtanuljam. Engem ide kiközvetítettek, meg minden, elmentem, úgy csinálom, meg szeretem, meg jó, meg minden, de úgy nem érzem az igazinak. Annyira nem jött be nekem. És akkor majd valamerre váltani kell. Csak most még, tudod, nem vagyok igazából rákényszerítve. A fizetésem megvan, most jó munkatársaim vannak, így most annyira elvagyok, még nem tudom merre. ... Nekem úgy mindig eszembe jut, például, hogy marhára szeretnék, marhára szeretném megtanulni a siketnéma beszédet, és akkor velük foglalkozni, vagy valami ilyesmi, és akkor tavaly úgy is volt, hogy el tudok menni tanfolyamra, de akkor be kellett iratkoznom a mérlegképesre, és akkor, tudod, így munka mellett nem tudtam volna már csinálni. Ez még így talonba van téve. Aztán mindig vannak ilyenek, ez már úgy régóta megvan, de nem tudom, hogy mikor fogom megcsinálni. Úgyhogy igazából nem tudom. Nem is az lenne a lényeg, hogy olyan marha sok pénzt keressek, hanem hogy jobban szeretnék így emberekkel lenni. Gyenge szívemet ápolgatni. Úgy fel tudok háborodni, tudod, hogyha látok valamit és igazságtalannak tartom, úgyhogy nekem valami ilyesmi kéne.”

Természetesen olyan is van, aki anyagi és más körülményei miatt borúsán látja a helyzetet, úgy érzi, hogy alig van esélye ebből kitörni. Két mezőtúri lány munkahelyek hiányában és az arcpírítóan alacsony fizetések miatt sem nagyon lát kiutat a helyzetéből. Egyikőjük családi körülményei miatt az általános iskola befejezése után nem tudott továbbtanulni (egy testvére meghalt, édesanyja kórházba került, édesapja pedig rokkantnyugdíjas volt, így neki, mint legidősebb testvérnek kellett valahogyan pénzt keresnie), korábbi munkatársának pedig, aki jelenleg munkanélküli, szintén családi körülmények miatt kellett korán bármilyen munkát elvállalnia (18 éves testvérét egy orvosi műhiba következtében születése óta sorozatban műtik, ami rengeteg pénzt emésztett fel). Ő azonban lát némi reményt:

„...én még szeretnék tovább menni, valamit tanulni. Mert így... mikor hagytam abba? Négy éve? Biztosan nagyon nehéz lesz újra elkezdni, hogy ez a négy év kiesett, de szerintem, hogyha tanulok, akkor több lehetőségem van. Arra, hogy ne maradjak ott Mezőtúron. Mert ott semmi nincs. Se munka, semmi lehetőség nem marad. Onnan el kell menni, amíg lehet.”

Az említett ellentmondás, ami a pénzkereset és az áhított munkakör között húzódik, a még tanuló fiatalok pályaválasztásánál is megjelenik. A fiatalabbak valamiféle olyan pályát képzelnek el, ami egyfelől értékesíthető tudást ad, másfelől pedig közel áll az érdeklődési körükhöz.

Egy 18 éves Budapest környéki lány, aki szeptemberben kezdte a tanárképző főiskolát angol-matematika szakon, ezt úgy fogalmazta meg, hogy:

„Nálam ez úgy van, hogy nem tudom, hogy mi akarok lenni, és keresnem kellett két olyan dolgot, amit tanulok, hogy az megéri végül is. Az angol megéri, mert abból kapok egy felsőfokút, hogyha elvégzem, a matek, az meg a logikát fejleszti, meg azért a matekkal lehet valamire jutni, én ezért választottam ezt.”

Barátnője, aki szintén 18 éves és Budapest környéki, szeptemberben Szolnokon a Kereskedelmi és Gazdasági Főiskolán kezdte meg felsőfokú tanulmányait. Ezt mondja a pályaválasztásáról:

„Amúgy fogalmam sincs, hogy mit jelent az, hogy kereskedelmi szak, csak én is úgy mentem neki, hogy valami diploma a végén legyen a kezemben, és én utána mindenképpen tovább fogok tanulni, megnézem, hogy mi ez, amit ad, ha nem tetszik, akkor legfeljebb elmegegyek tanárnak, mert ahhoz meg még kedvem is lenne, hogy tanár legyek. Csak tényleg az nagyon fontos szempont volt, hogy ... hát az anyagiak, hogy a tanári pályát nem nagyon fizetik meg, és akkor mondták, hogy oké, legyek tanár, de azért legyen más is a kezemben. Úgyhogy ezért lett a kereskedelem.”

Egy Budapesten élő lány kreatív reklámszakember szeretne lenni, tanulmányait azonban szeptembertől egy tanárképző főiskola művelődésszervező szakán kezdi el. Barátnője a Nemzetközi Gazdasági Főiskolán kezdte meg tanulmányait szeptemberben, az ő álma valami rockzenéhez kapcsolódó munkakör, egy rock-kocsmát nyitni, vagy rock-zenészeknek tolmácsolni. Egy irodalmi újságírónak készülő oroszlanói lány pedig egy tanítóképző főiskolán kezdte meg szeptemberben a tanulmányait, ahol legalább a magyar irodalmat tanulhatja, mivel a tanárképző főiskola magyar-kommunikáció szakára nem vették fel. Megfigyelhető, hogy elsősorban az a fontos, hogy ezek a fiatalok valahol továbbtanuljanak, hiszen ezáltal későbbi karrierlehetőségeik kitágulnak és tovább élvezhetik a bulizás és a fiatalság örömeit. A munkára vonatkozó konkrét elképzeléseiket pedig majd ehhez igazítják. Egyetlen egy olyan interjúalanyom volt, aki már a továbbtanulási irány megválasztásakor tudta, hogy mi szeretne lenni, és ahhoz megfelelő egyetemet is választott: egy jogászcsaládból származó budapesti lány, aki jogi karon tanul tovább.

A párkapcsolatokra vonatkozó elképzelések

A megkérdezettek közül csak egyetlen egy lány volt, aki élettárral élt együtt. A „komoly” vagy „tartós” párkapcsolatok megítélése meglehetősen ellentmondásos volt az interjúalanyok szemében. Egyfelől természetesen fontosnak tartják a párkapcsolatokat, másfelől azonban valamilyen módon egy tartós és komoly kapcsolathoz az fűződik, hogy ezzel valamilyen módon leszűkül a mozgásterük, és veszélybe kerülnek baráti kapcsolataik. Úgy tűnt, hogy a fiatal lányok számára a szerelem valaminek a feladását vagy feláldozását is jelenti. Az elkötelezettség tehát választási kényszer is jelent, a barátok és a társ közötti választás kényszerét.

Szinte mindenki elmesélt egy-két olyan történetet közeli barátjáról vagy barátnőjétől, aki új barátja miatt kimaradt a társaságból és elveszítette barátait. Fontos azonban megjegyezni, hogy arra is akadt példa, amikor egy fiúbarátot veszítettek el az új barátnő féltékenysége miatt. A konkrét példák:

Egy 18 éves keszthelyi gimnazista lány számol be arról, hogy egy tanára mesélte neki, hogy ő már a főiskola alatt férjhez ment, ami bizonyos szempontból nem volt jó, hiszen

„...úgy már úgy érezte, hogy mégis a férjével kellene maradnia és nem nagyon járt el bulizni. Azért mégis ki kellene használni, amíg az ember iskolába jár, egyetemista.”

Saját problémája nem is azzal volt, hogy így a férjével járt el szórakozni, hanem elsősorban azt hangsúlyozta, hogy ez a házasság még így túl korai. Szerinte, ha az ember férjnél van, akkor:

„...ha el is jár, akkor már inkább a férjével jár [...] meg akkor már más, szerintem akkor már nem járnak ilyen hajnalig tartó koncertekre, szóval más. [...] És én azt nem akarom, hogy járjak valakivel és teljesen megszakadjon a kapcsolat azokkal, akikkel előtte jóban voltam. Hát kell egy kis szabadság, meg neki is szüksége van arra, hogy a haverjaival egyedül legyen, meg nekem is.”

Magától értetődőnek tűnik számára, hogy teljesen megváltozik ilyenkor az ember élete, otthonülővé válik, ami a bulizós időszak végét jelenti. Mások is teljesen hasonló véleményen voltak:

„Végül is még csak 22 éves vagyok, és még szeretnék utazgatni, bulizni, és úgy érzem, hogy olyan 25–26 éves koromra lesz az, amikor egy családot fel tudok vállalni.” (22 éves váci eladó lány)

Egy mezőtúri munkanélküli lány már élt együtt valakivel három évig, ő a tapasztalatairól beszél („B”), amelyhez „A”, a volt munkatárs is hozzáfűzi a véleményét:

B: „Végül is én ezalatt a három év alatt azt tapasztaltam. [...] hogy mindig együtt vagyunk, egy helyen dolgozunk egy műszakban, ugye együtt laktunk, együtt mentünk szórakozni az ő baráti köreivel, mert ő nem szerette az én barátaimat, mert ők hogy néznek ki, én nem mehettem el külön. És végül is szerintem én ettől tartok.

A: Hát eleve ha már van valakinek valakije, élettársa, vagy együtt élnek, de nincs gyereke, szerintem egyik a másíknál... az úgy nem szép, hogy ha na én szólok a barátomnak, hogy na nézd, én megyek a barátnőmmel, majd itt találkozunk, vagy ott találkozunk, vagy a fiú mondja a lánynak, hogy... hiába vannak együtt, hiába szeretik egymást, hogy majd ide megyek vagy oda megyek és akkor majd találkozunk, az már milyen, ha valaki egyszer már együtt van vele? [...] már akkor együtt vannak, nem azt mondom, hogy nem vágnak, de nem úgy vágnak már szórakozni. Nem úgy találkoznak már a haverokkal, barátokkal, mint azelőtt, hanem ritkábban, csak együtt vannak. Hébe-hóba elmennek esetleg moziba, vagy felmennek a cukrászdába, megisznak valamit, vagy süteményt esznek, vagy mit tudom én, de nem olyan már szerintem, mint mit tudom én, azelőtt.”

Két Budapesten lakó, de vidékről származó 19 éves lány is egymással beszélte meg ezt a problémát:

A: „[...] már nem mehet el csak úgy szabadon a barátnőjével, mert mit tudom én, a fickó nem akarja, meg vele akarja tölteni az estét. Szóval már nem mehet annyira szabadon mindenre. Például a barátnőmnek most lett egy olyan barátja, akinek teljesen más a zenei ízlése, meg mindene, és ő most például nem jött a Szigetre, pedig nagyon szereti, meg minden. Csak azért nem jött, mert a fickó ilyen nagy house-os, és befolyásolta, hogy ne jöjjön el.

B: Az mit jelent, hogy befolyásolta?

A: Hát mondta neki, hogy ne menjen el, mert ő nem szereti a Szigetet és nem jött el.

B: Ez nem így van.

A: Miért?

B: Mert hogyha tök szerelmes vagy valakibe, akkor tudtoddan kívül megteszed, vagy érted...

A: Jó, de például megkérdezte tőle, hogy na, akkor megyünk a Szigetre? A gyerek meg mondta, hogy nem, mert ő ...

B: És miért nem mondta a lány, hogy én elmegyek, és akkor majd találkozunk utána.

A: Hát mert szerelmes belé. És nem akarja.

B: De akkor is lehetett volna kompromisszumot kötni.

A: Hát, de nem akart, na. Mindegy.

[...]

A: Hát, szerencsétlen esetben máshonnan kerül ki a barátja, mint a baráti köre, és ha nem fogadja be a baráti köre. [...]

B: Ez tényleg így van, mert nekem is van egy haverom és már másfél éve jár egy lánnyal és azelőtt mindig együtt voltunk, mindenhová együtt mentünk, jött ez a lány, és akkor már így velem sem beszélhetett X., mert hogy az Y. nem engedi őt. Mert féltékeny volt rám. Pedig már így 5–6 éve együtt császkáltunk meg mit tudom én. És azóta egy évben egyszer ha látom őt. Ez elég furcsa, de az a rossz, hogy az X. sem érzi, hogy itt valami ...

A: Hogy megváltozott.

B: Aha, igen. És most már lassan oda jutunk, hogy találkozunk és már nem tudunk miről beszélni. Szar.”

Az egészen komoly elkötelezettséghez, a házassághoz ezen kívül kapcsolódik még valamiféle „fiatalság vége” hangulat, azaz a „bulizás vége” hangulat is, főleg mivel a gyermekszülést elsősorban a házasságkötéshez kapcsolják, és viszont: a házasság szóról is elsősorban a gyerekek jutnak eszükbe (innen gyakran lehetetlen is volt a párkapcsolatokra visszaterelni a szót).

A házasságra, együttélésre, valamint a szülésre vonatkozó elképzelések

A házasság előtti együttélést a megkérdezettek mindannyian elfogadták, hozzá kell azonban tenni, hogy bár a kérdés arra vonatkozott, hogy házasság nélkül együtt élni valakivel, minden beszélgetőtársam a házasság előtti, „próbaházasság”-szerű együttélésre asszociált, arról mondta el a véleményét. A házasság előtti együttélést mindenképpen üdvözlendő dolognak tartották, hiszen a későbbi jó és tartós házasság zálogát is látták benne, egy olyan időszakot, ami már nagy elkötelezettséget jelent, ugyanakkor ki lehet próbálni, hogy valóban működik-e a kapcsolat, működni fog-e egy házasság keretein belül is. Egyfajta próba, ahol eldől, hogy jól választottak-e a partnerek, és amelyből kevesebb hercehurcával és bürokráciával ki lehet szállni. Jó esetben viszont megbizonyosodnak arról, hogy jól választottak és még egymás hétköznapi énjét és mindennapi rigolyáit is el tudják viselni, és ezután kevesebb kockázattal vághatnak bele a közös életbe és a közös tervekbe. A házasságot azonban mindannyian szükségesnek érezték akkor, amikor már gyerekek is tartoznak vagy fognak tartozni a családhoz. Igazából többségük a gyerekvállaláshoz kötötte azt az időpontot is, amikor férjhez szeretne menni. (Két 18 éves keszthelyi gimnazista így látja:)

A. „[...] Én konzervatív vagyok, szóval nem azt mondom, hogy ... vagy hogy nem ... de hogyha valakinek gyereke van ....

B: A gyerek szempontjából jobb, ha összeházasodnak.

A: [...] szerintem az tök fontos, hogy egy házasság előtt ...

B: Előtte.

A: Hogy mondjuk ismersz valakit, nem tudom, két éve, nem tudom, és akkor egy éve már úgy együtt éltek. Én annak nem vagyok ellene.

B: Lakva ismerszik meg az ember.

A: Tehát nem gondolom úgy, hogy valakik ismerik egymást, és előtte mindkettő csak a családjukkal élt, mondjuk három vagy két év után összeházasodnak, és csak akkor költöznek össze. Szóval az sem jó, hogy ha nem ismerik így, ilyen szinten egymást. Mi van akkor, ha úgy élsz vele együtt, hogy ...

B: A hétköznapi életben is látod, hogy milyen, amikor felkel és nyugós, meg ilyeneket.

(18 évesek, idén érettségiztek, „A” budapesti, „B” Budapest környéki)

„Az még jobb is szerintem, mert akkor ott már kiismerik egymás rigolyáját, tudják, hogy s mint, és ha mégse, akkor mégse.” (Budapesten élő 19 éves lány)

A gyerekvállalást mindannyian egészen későre, általában több év távolságra helyezték, nagyjából a harminc éves kor körüli időszakra. A gyerekvállalásról két dolog jutott az eszébe mind-egyik lánynak, egyrészt, hogy a gyerekvállalás akkora felelősséget jelent, amit jelenleg még nem tudnak felvállalni, másrészt pedig, hogy olyan anyagi áldozatokat jelent, amit (még?) nem tudnak meghozni. Érdekesnek találtam, hogy egyik beszélgetőtársam számára sem jelenett problémát az, ami a nők helyzetével foglalkozó szakirodalomban gyakran vissza-vissza tér: a család és a karrier konfliktusa. Ennek semmilyen aspektusát nem említette egyikőjük sem. Ennek oka talán ott kereshető, hogy a gyerekvállalás olyan messze van még a terveikben, hogy nem gondolják át azokat a konkrét következményeket, amelyek a kézzelfogható, ma is világos hátráltató tényezőkhöz (tehát a felelősségen és az anyagi következményeken) még felmerülhetnek.

A: „Na hát arról van egy komplett véleményem. Főösleges. Figyelj, ebbe a világba ... nem, nem főösleges, mert persze jó lenne, mert 80 évesen, na jó, 40 évesen már neked sem jön be ez az ide rohangálok, itt vagyok, ott vagyok, jó lenne valami gyökér, meg gyerek, meg minden, az szép meg jó, de ebben a világban valósítsd már meg. Eleve a pénz, ami marhára hiányzik hozzá.

C: Eleve kellene egy olyan háttér, hogy minimum lakás.

A: Igen, én is pont ezt beszélgettem anyuval, hogy csak akkor lesz gyerekem, hogyha lakás lesz, pénzem lesz, minden rendben van, de hogy ha erre várok, akkor elmúlok 60 éves és még mindig nézelődök, hogy mi van.

[...] Ma már senki nem vállal családot. Mert mibe? A semmibe? Mert ha megházasodik, mondjuk szül egy gyereket, akkor még rosszabb lesz, mint volt. Lehet, hogy boldog lesz, de ...

A: Az biztos. Hogyha én szülök egy gyereket, akkor úgy akarom megszülni, hogy tudjak neki jövőt adni, valamit a kezébe, hogy ne a nagy világba legyen.

B: Manapság meg azon gondolkozol, hogy magadat tartsd el.

A: Igen, hogy magadat tartsd el. Igen, ez a fő probléma.”

(22 éves kecskeméti, „A” ügyintéző lány, „C” még gimnáziumba jár, lány, „B” fiú)

„...én is olyan gyerekek érzem magam, szóval egy gyereket nem hiszem, hogy fel tudnék nevelni. Hátha akkor komolyabb leszek. Hát most végül is a szüleimmel lakom, így az anyagi is annyi, hogy én meg tudok élni a fizetésemből, ami nekem kell, nem kell semmit leadnom, de most, hogy külön kelljen költöznöm, és albérlet, meg mellette a rezsi, meg ilyenek, arra nem futja, nem jutna semmire. A mostani fizetésemből.” (22 éves váci eladó)

„Mindenképpen legyen valami háttére azért, nem ilyen sitty-sutty. Nem tudom, hogy egy év után, és aztán majd lesz valami, vagy akkor öt év után derül ki, hogy mégsem ez az igazi, és hogy senkinek sem jó.” (18 éves budapesti lány, idén érettségizett, jogi karon tanul tovább)

„Meg még most mire szüljek? A 22 000 forintra, vagy mit tudom én 24 000 forintra? Meg arra, hogy anyámék nyakán legyen? [...] Meg hát egy kisbaba is milyen sokba kerül. Vegyél meg neki mindent, kiságytól kezdve mindent, gyógyszereket, akkor orvos, minden. Meg hova? A lakás is olyan nagyon nehéz. Arra is még gyűjteni kellene.” (18 éves mezőtúri betanított munkás lány)

„Hát, én nem szeretnék gyereket. Bár nem tudom, mindenki azt mondja, hogy még nem nőtt be a fejem lágya, de nem tudom. Olyan nagy felelősséggel jár. És még nem érzem azt a biztonságérzetet, vagy nem tudom.” (19 éves, Budapesten élő lány)

A szülőkhöz, az önállósághoz való viszony

A megkérdezettek közül öten éltek távol a szüleiktől, a többiek szüleikkel élnek egy háztartásban. A tudatos különköltözés a szülőktől összesen két esetben jelent meg markánsan. Az egyik a tanítónő esete volt, aki a főiskola befejezése után nem akart visszaköltözni a szüleihez, hanem inkább Budapestre, egy pedagógusszállóba ment lakni:

„...szórákozni akartam még, meg nem akartam hazamenni a szüleimhez, hanem inkább így önálló életet akartam. Itt sok lehetőség van, meg nem ismertem még Pestet, és akkor gondoltam, hogy szívesen eltöntenék itt egy pár évet.”

A költözéssel együtt azt is felvállalta, hogy szüleitől semmiféle anyagi támogatást nem kap, megpróbál teljesen egyedül megállni a saját lábán, amiről az a véleménye, hogy: „Ez jó érzés is, de nem jó, mert elég nehéz így megélni.”

A másik tudatos elköltözés a tatabányai lány esetére mondható, aki számára ez azt jelentette, hogy nem tudta elképzelni az életét egy kis faluban, ami párosult egy futó megjegyzéssel arról, hogy önállóan szeretne megállni a lábán:

„[A faluban] nekem nem nagyon voltak így barátaim, tudod, mindenki megmaradt annál a nagy falusi létnél, meg minden, és akkor igazából beszélgetni sem nagyon tudtunk miről, mondjuk ilyen könyveket nem olvastak, vagy... szóval nem igazán érdekelte őket semmi. Meg nincs is nagyon lehetőségük, nagyon kevesen jutnak valamerre. Tatabányán jobb azért. [...] Azért lehet már választani. Olyan filmet, amiről csak hallottál, vagy ismered a rendezőt és meg akarod nézni, ott meg tudod nézni, mert oda jó filmeket hoznak. Például [a faluban] nem volt ilyen. Az meg, tudod, hogy munka után hazamegyek és beülök a szobába és nem tudok mit csinálni, az nem igazán jó. [...] Meg hát én úgyis úgy vagyok, hogy úgyis én keresek, meg minden, akkor tartsam el én magam.”

A kollégiumban lakók számára a szülőktől távol élni egészen mást jelent. Egyrészt semmiképp nem azt, hogy „saját lábukon megálljanak”, hiszen anyagilag mindannyian rengeteg segítséget kapnak tőlük, és rendszeresen járnak haza. Azonban nagy szabadságot jelent saját szabadidejük, időbeosztásuk alakításakor:

„Én osztom be az időmet, én gazdálkodom, hát végül is nagyon el lehet így engedni az embereket, de hogyha tudod, hogy mit akarsz, meg miért csinálsz, meg miért abba az iskolába mentél, akkor így a tanulás se jelent gondot.” (19 éves lány, Balatonalmádiban volt kollégista gimnazista)

Kissé meglepett azonban, hogy amikor arról kérdeztem őket, hogy volt-e vagy szokott-e lenni valamilyen konfliktusuk a szüleikkel, akkor mindannyian azt mondták, hogy nincsenek és nem is voltak konfliktusaik. Vagy aki bevallotta, hogy voltak, az is igyekezett a lehető leginkább kicsinyíteni ennek jelentőségét. Egy 18 éves Budapest környéki lányt korábban nem engedtek el a szülei a Szigetre, amiről ezt mondja:

„Hát akkor mondjuk még én sem voltam nagyon ilyen bulizós, akkor még nekem sem volt olyan nagy izé, hogy kijöjjek, tehát azért sem jöttem ki, mert akkor még nem akartam annyira. És hát féltettek, szerintem csak anyyi, hogy tudod, az emberek általában a Szigetről csak rosszakat hallanak, nem tudom, miért.”

Kiderült, hogy fiatalabb testvérnek lenni sokkal könnyebb, mint akár az idősebbnek, akár egykének lenni. Vissza-visszatérő mozzanat volt, hogy beszélgetőtársaimnak sokkal könnyebb volt a saját útjukat járni, mint idősebb testvéreiknek, mert azok már úgymond „kijárták”, „kitaposták” előttük az utat. Egyetlen egy lány beszélt arról, hogy mi miatt került konfliktusba szüleiével a szabadidő kapcsán: egy 23 éves érsekújvári főiskolás lány, akinek fiatalabb korában voltak ilyen jellegű összetűzései.

„Régebben még a fiúk voltak, a fiúk, hogy minek fiúzol, ráér az még, ott az iskola, hát minden szülő attól fél, pláne ha lánya van, hogy teherbe esik, és akkor annyi az iskolának. Megtörténhet. Ha az ember nem vigyáz. Főleg ezért. Meg ne igyatok. Mondjuk az ivászat az most már nem annyira, szerintem most már keményebbre gondolnak.” (23 éves érsekújvári főiskolás lány)

A vizsgálat kezdetén felállított hipotézisünk helytálló volt. A Szigeten a fiataloknak valóban az a csoportja van jelen, akiknél hangsúlyozottabban jelennek meg az élettervezés újszerű elemei, azok az elemek, amelyek az ifjúsági korszakváltás és a piacgazdaság egyenes következményeiként jelennek meg a mai magyar társadalomban.

Dudik Éva

Roma gyermekkor a Partium területén*

Dolgozatunkban a roma gyerekek problémakörét egy speciális bevándorló csoport sorsán keresztül szeretnénk megvilágítani, illetve arra a kérdésre keressük a választ, hogy mennyire segíti az új társadalmi környezetbe való beilleszkedést az az ambíció, ami a bevándorlók vállalkozása mögött áll. Először bemutatjuk azt a régiót, amely etnikailag vegyes volta miatt alkalmas arra hogy a térséget – mint a tengert a csepp – képviselje, majd a cigányság régióbeli helyzetét és a cigány gyerekek iskolai sikertelenségének hátterét vázoljuk, végül egy esettanulmányt szeretnénk bemutatni a cigányság egy kiemelkedően levő rétegéről és annak problémáiról. Az empirikus elemzés során a network- analízis szemléletét is alkalmaztuk, amely a nemzetközi szakirodalom alapján úgy tűnik, adekvát megközelítése a bevándorlók társadalmi integrációjával foglalkozó kutatásnak.

A Partium

Kelet-Közép-Európa egyik, eddig kevésbé vizsgált régiója a ma három ország területén fekvő Partium. Dolgozatunk egy hosszú távú, a térség társadalmának mai helyzetével foglalkozó kutatás része.

A „Partium” (1. ábra) elnevezés egy olyan történeti- földrajzi egységet jelöl, amely a Kárpát-medence utóbbi félévezredes történelme folyamán kiterjedését és politikai tartalmát változtatta ugyan, de látens szellemi-kulturális egysége számos társadalmi jelenségben kitapintható. Területének történeti magja Bereg, Szatmár, Közép-Szolnok, Kraszna, Bihar, Zaránd és Arad vármegye. Jogilag évszázadokig hol az önálló Erdélyi Fejedelemség, hol a Magyar Királyság része volt, majd az I. világháborút lezáró, és a történelmi Magyarország területének közel kétharmadát a szomszédos államokhoz csatoló Párizs környéki békék után az új államhatárok három darabra szabdalták: nyugati része Magyarországé maradt, nagy kiterjedésű keleti része Romániáé, északi része először Csehszlovákiáé, majd a Szovjetunióé, s jelenleg Ukrajnához tartozik.

A jól művelhető területei révén komoly mezőgazdasági, valamint a különböző szerepű tájegységeket összekötő útvonalai miatt kereskedelmi jelentőséggel bíró Partium a 20. században perifériára szorult. A Szovjetunióban a legtávolibb, délnyugati határcsücsöknek számított, aminek megszerzése csak katonai jelentőségű volt; Románia nyugati határán részben a főváros

* A Kozma Tamás vezette Kisebbségi oktatás Közép-Európában című OKTK kutatás (A.1551/IV/98) eredményei alapján készült tanulmány születését elősegítette a Kozma Tamás vezette kutatócsoport : Illés Péter, Pető Ildikó és Ugrai János.